

Opponensi vélemény

Ambrus Attila Józsefné Kéri Katalin: „Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással)” című akadémiai doktori értekezéséről.

Kéri Katalinnal először közel negyedszázaddal ezelőtt, 1992. decemberében, az Akadémia Neveléstörténeti Albizottsága ülésén találkoztam, amikor is kitűnő előadást tartott egy XVI. századi spanyol pedagógusról. Már akkor feltűnt műveltségével, nagy idegen nyelv ismeretével. Azóta természetesen számos konferencián, a Neveléstörténeti Albizottság ülésein találkoztunk. Nagy örömmre szolgál, hogy a közismert kitűnő neveléstörténész – számos nőtörténettel foglalkozó cikk, kötet szerzője – egy alapos doktori értekezéssel gyarapította a női művelődés szakirodalmát.

*

Mivel történészi működésem során főleg az újkori magyar művelődéstörténet témaköreivel foglalkoztam, ezért engedjék meg, hogy az értekezéssel kapcsolatban a 19. és 20. századi egyes problémákra térjek ki.

1895 fontos dátum a magyar női oktatástörténetben. Láthattuk Kéri Katalin publikációit, előadásait feltűntető, téziseit tartalmazó füzetben, hogy televíziós adásban emlékezett meg az első magyar leányközépiskoláról, s az IPM-ben 2005-ben cikket írt az első maturáló kisasszonyokról, a magyarországi érettségi vizsga hőskoráról.

A História című történelmi folyóirat 1995-ben szintén megemlékezett a magyar oktatástörténet e fontos eseményéről. Burucs Kornélia készített egy alapos kronológiai áttekintést a nőtörténet fontos hazai dátumairól – például a Helytartótanács 26,524 számú intézkedését is megemlítve, amelynek alapján Pesten 1856. szeptember 26-án megkezdte működését az első tanítónőképző intézet. S szép kép is megjelent a Históriaiban ahogy egy magyar család a XX. század elején ünnepli a leérettségizett leányt, aki diplomájával a kezében látható. S a História című folyóirat ekkor közölte Wlassics Gyuláról írt cikkemet is.

S ezzel már át is tértünk a dualizmus korának egy korábbi időszakára, nevezetesen Trefort hosszú, 16 évig tartó miniszterségének korszakába. Az 1970-es évek elején kezdtem a Trefortra vonatkozó kutatást: hamarosan olvastam többek között Nagyné Szegvári Katalin 1969-ben megjelent művét – A nők művelődési jogaiért folytatott harc hazánkban - , s Ladányi Andor publikációit is. Megismerve Trefort miniszterségét és sógorával, Eötvös Józseffel együtt a magyar kultúráért folytatott küzdelmét, érthetetlen volt számomra ellenállása Hugonnai Vilma ügyében. A probléma előkerült 1974-ben kandidátusi értekezésemnek a Történettudományi Intézetben tartott munkahelyi vitáján, hiszen a

disszertáció meghívott külső bírálója Antall József volt, aki akkor az Orvostörténeti Könyvtár igazgatójaként több, az újkori magyar történelemmel, az orvoscépzés történetével foglalkozó cikket publikált. A kandidátusi értekezés akadémiai vitáján 1976-ban már nem került szóba a Hugonnai ügy, bár egyik opponensem Ladányi Andor volt.

Tény, hogy Trefort a nők képzésére gondot fordított, s igyekezett lehetővé tenni számukra a tanítói, ipari és kereskedelmi pályákon való elhelyezkedést. Ennek érdekében 1875-ben létrehozta az ország első hat évfolyamos állami leányiskoláját, amelyben két év múlva már 145 növendék tanult. Az iskola létjogosultságát bizonyította, hogy húsz évvel később már 22 ilyen jellegű leányiskola működött Magyarországon.

Az első állami polgári iskolai tanítónőképző intézetet Trefort 1873-ban létesítette: kezdetben 2 évig, 1880-tól 3 évi képzési idővel. A női szakoktatás jelentőségét átlátva, a fejlesztések érdekében Trefort a hazai nőnevelés ügy kimagasló egyéniségét, Zirzen Jankát bízta meg a hazai és külföldi ipariskolák tanulmányozásával.

Levelezése, s beszédei, valamint munkatársai visszaemlékezései alapján ismerjük Trefort, a magánember életét. Szerette a női társaságot: sógornője, Eötvös Józsefné házában mindennapos vendég volt; gyakran látogatta Bohus Szőgyén Antóniát, báró Inkey Nándornét, Falk Miksánét. Szabadságát rendszeresen külföldön töltötte Ágnes lánya társaságában. 16 évi miniszterségére többek között a Trefort-kerti építkezések, az Üllői úti klinikai negyed, az orvoskari épületek, a Zeneakadémia emlékeztetnek.

*

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara Neveléstudományi Tanszéke az 1990-es években „Pedagógiai Közlemények” elnevezéssel könyvsorozatot indított Bábosik István elnökletével. E sorozatban jelent meg Wlassics Gyuláról írt munkám 1994-ben, amelyet kitűnő kollégám, Szabolcs Éva, az ELTE professzora lektorált. A kézirat elkészítését elősegítette, hogy az Országos Levéltárban folytatott kutatásaim során megismertem a Wlassics család iratait, s Wlassics Gyula unokája, Pataki Ernőné jóvoltából megkaptam a család tulajdonában levő, Wlassics Gyula sajátkezű javításaival ellátott önéletrajzát is.

Wlassics 1895-ben kezdte meg miniszteri működését. Első, s legjelentősebb intézkedése volt a nők egyetemi tanulmányainak engedélyezése: „... a konzervatív körök minden akadékoskodása dacára, mellőzve minden enquétet, nagy energiával” megnyitotta a nők előtt az egyetem bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti karait. Ezzel a reformmal egyrészt új kereseti pályákat nyitott meg a nők előtt, elősegítve ezzel emancipációjukat; másrészt társadalmi igényeket elégített ki, harmadsorban pedig egy oktatási folyamat első láncszemét építette ki azáltal, hogy a bölcsészkarról kikerülő női pedagógusok jelentették a nők nevelésének alapját. Ezzel a reformjával összefüggésben létesült 1896-ban Budapesten az első nyolcosztályos nyilvános leánygimnázium.

Wlassics tulajdonképpen azt a javaslatot terjesztette fel Bécsbe, hogy a nők az egyetemek összes világi karaira felvehetőek legyenek. De a javaslat csak részben fogadtatott el: csak az az engedély született Bécsben, hogy a nők a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra léphessenek.

Minden esetre azt érdemes megjegyeznünk, hogy Burucs Kornélia összeállítása alapján 1900-ban dr. Steinberg Sarolta volt az első nő, aki magyar egyetemen diplomát szerzett!

*

Hogy miként alakult az út a XX. században a diplomát szerzett nők előtt, arra vonatkozólag már óriási irodalom áll rendelkezésünkre. Így a teljesség igénye nélkül utalnék Pukánszky Béla professzor kitűnő munkájára, „A nőnevelés évezredei”, vagy Kéri Katalin: „Hölgyek napernyővel” című művére. A doktori iskolák hallgatói, hallgatónői is számos érdekes dolgozatot készítettek. Megemlíteném utolsó doktoranduszomat, Bíró Zsuzsát, s „Bölcsészdiploma és társadalom” című kitűnő a Gondolat kiadó által 2014-ben publikált művét.

Az út, a pálya nem volt egyszerű. Azt hiszem, a leghíresebb nemzetközi példa Madame Curie esete: a fizikai Nobel-díjas tudósnot, a Sorbonne professzorát jelölték a francia Tudományos Akadémia tagjává, de leszavazták. Pár hónap múlva vigasztalódhatott, hiszen megkapta második, a kémiai Nobel-díjat.

Kéri Katalin az Iskolakultúra hasábjain már 1996-ban felelevenítette Kmety képviselő úr esetét, akinek véleményét a „női szörnyetegekről” a disszertációban is olvashattuk. Tény, hogy voltak professzorok, akik éveken, évtizedeken keresztül megkeserítették a leányhallgatók életét: édesanyám, aki a harmincas években közgazdász hallgatónő volt, még évtizedek múlva is emlegette gróf Teleki Pál nevét, aki a gazdasági földrajz keretén belül nehezítette meg a hallgatónők életét.

Az értekezés második része néhány problémátörténeti csomóponttal foglalkozik az újkori leánynevelés és női művelődés történetében. Így szólt a háztartási, gazdaasszonyi teendőkre nevelésről, az anyai szerepre történő felkészítésről, a lányok testi neveléséről, s az egészségnevelésről.

Talán foglalkozni lehetne a kutatás további fázisában a leánytanulók származásával, társadalmi gyökereivel, amely mostanában divatos kutatási terület. Vagy a női egyenjogúság kérdésével, amely a világ egyes részein hivatalosan létezik ugyan, de ha megnézzük például a magyar kormány, az államtitkárok seregét, elvélve találunk köztük hölgyeket. Érdekes például Németország, ahol az egyetemeken, főiskolákon új oktatók alkalmazásakor a bizottság tagjai között olyan hölgyet találunk, aki oktatói állásra pályázó nők esetében az esélyegyenlőségre figyel.

Összegezve: Kéri Katalin doktori disszertációja hatalmas forrásanyagot és a magyar mellett igen kiterjedt nemzetközi könyv és cikk anyagot tekintett át. Munkájával, amely jelentős, hiánypótló alkotás, méltó emléket állított a magyar és a nemzetközi nőttörténet úttörőinek. A szerző kutatás-módszertani jártassága, a hatalmas hazai és nemzetközi forrásanyag, s a mű új tudományos eredményei alapján javaslom a kitűnő doktori értekezés nyilvános vitára bocsátását, majd ezt követően feltétlenül javaslom és támogatom az akadémiai doktori fokozat Kéri Katalin számára történő odaítélését.

Budapest, 2016. március 15.

Mann Miklós DSc